

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

LEKWALO LA GRAIN SA LA BALEMI POTLANA

Setshwantsho: Pietman Botha

Tlhophapha: Mokgwa wa go-se-leme kgotsa mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo?

GO BONA POELO E E LEKANENG KE NTLHA E E BOTLHOKWA GO FETA E E TSHWANETSENG GO DIRISIWA FA GO TSHWANTSHWA MEKGAWA YA GO SUGA MMU. LE GALE, GO NA LE DINTLHA TSE DINGWE GAPE TSE DI TSHWANETSENG GO LEBELELWA FA GO SWETSWA GO FETOLA MOKGWA WA GO SUGA MMU GO TLOGA MO GO WA GO LEMA JAAKA GO LE TLWAELO GO DIRISA MOKGWA WA GO SE-LEME.

Thulaganyo ya ARC Small Grain Institute (ARC SGI) mo Dihlabeng e tsamaisitse teko go tloga 2001/2002 go fitlhela setlha sa go uma sa 2006/2007 mo go neng go jwadilwe mmidi le korong e le dijwalwa tse di dirisitsweng mo lenaneo la thefosano ya dijwala ka mokgwa wa go-se-leme le wa go lema jaaka go le tlwaelo.

Thefosano ya dijwalwa tsa selemo le tsa mariga e tlisa nako e telele e e ka nnang dikgwedi tse di leng lesome go lesomepedi gare ga go jwala dijwalwa. Mo athikeleng e re lebelela go jwala ga mmidi fa morago ga go jwala korong morago ga nako e telele ya go se jwale sengwe mo masimong.

TEKO YA TSHUPETSO KWA DIHLABENG

Ka teko ya tshupetso dijwalwa di jwetswe mo mmung o o ka nnang wa mofuta wa Avalon ka boteng bo bo ka nnang 500 mm go 600 mm. Maemo a pH a mmu a siamisitswe ka go dirisa kalaka jaaka go ne go tlhokegwa. Ditiragalo tse di dirlweng mo mekgweng e mebedi, morago ga go roba korong ka Ngwanatsele-Sedimonthole, di supiwa mo **Lenaneo la 1** (mo tsebeng ya 3).

Lenaneo la 1 le supa gore mokgwa wa go-se-leme o tshephapha ga gotlhе tiriso ya dikhemikale go tlosa mefero mme mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo o dirisa go tlhagola ka mogoma le go dirisa dikhemikale go laola mefero. Go tlosa ditswamorago tsa pharologanyo ya lethla la go jwälwa, go jwetswe ka letsatsi le le lengwe ka mekgwa e mebedi ka setlha se sengwe le se sengwe. Le gale, nako ya go jwala ka dithla tse di farologaneng e ne e sa tshwane go ya le nako e pula e neleng.

Pharologano gare ga tlhotlhwa ya ditokelelo le tlhotlhwa ka hekerata ya mekgwa e mebedi ya go suga mmu e tshwantshwa mo **Lenaneo la 2** (mo tsebeng ya 3). Go balabala tlhotlhwa ya mekgwa e mebedi, go ne go dirisiwa tlhotlhwa ya ditokelelo jaaka e filwe ke barekisi. Ditiragalo tsa go suga mmu di ne di tshwana ka dinako tsotlhе mme jalo go ka tseiwa gore tlhotlhwa ya go uma mo dingwageng e ne e tswelela go tshwana fa tlhotlhwa ya ditokelo e sala e tshwana ka ngwaga le ngwaga.

Go ya le Lenaneo la 2, mokgwa wa go-se-leme o dirisa diawara tsa go tlhoka go dirisa terekere mme jalo le tiriso ya terekere le didiriswa go dirisa ka heketara tlase gagolo, mo go tlala fokotsang maemo a tlhotlhwa ka bogotlhе fa go dirisiwa mokgwa o. Ka gore terekere e dirisiwa ka go fokotsegfa go dirisiwa mokgwa wa go-se-leme, tlhotlhwa ya tisele le ya go baakanya e fokotsegfa ka 54,4% fa go tshwantshwa le ya mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo.

Le gale, tlhotlhwa ya mokgwa wa go-se-leme go laola mefero e godimo ka 110%/ha fa e tshwantshwa le mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo. Lenaneo la 2 le supa gore tlhotlhwa ya tshenyego e e supiwang ka go fetoga ka mokgwa wa go-se-leme e tlase ka 4% fa e tshwantshwa le ya mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo.

MAFOKO A GA...

Graeme Engelbrecht

RE TSHWANETSE GO RUTWA KE SENGWE LE SENGWE SE RE SE DIRANG KGOTSA MAIPHITLHELELO A RE A BONANG GO RE TLHOTLHELETSAGO TOKAFATSA DILO JAAKA RE NTSE RE TSWELELA PELE – GO KGONA FA RE LEKA GAPE! FA RE SA AMOGELE KITSO E, E TLAA BO E LATLHEGWA.

Selemo se se fetileng go ne go makatsa ruri – metsi gotlhe le gotlhe! Dithapelo tsa ba bantsi di ne di arabilwe, mme ka nnete go ne go ntse jalo?

Re tlhola re bolelwa go ipaakanyetsa dingwaga tsa komelelo ka lefatshe la Aforikaborwa le tlhola le tlhaselwa ke leuba. Le gale, metsi ka bontsi go feta le ona a ka senya. Ka lesego ‘dingwaga tsa metsi’ tse ga di bonalwe ka bontsi go gaisa dingwaga tsa komelelo.

Jaanong re na le tshono ya go ipaakanyetsa dintlha tse tsa mathata tse di sa bonalwang sentle ka dinako tsotlh. Dieledisametsi di tshwanetse go baakangwa kgotsa masimo a tshwanetse go bopelwa go kgona go tlosa metsi a mantsi a a sa tlhogeweng. Dirulelwla di tshwanetse go baakangwa kgotsa fa gongwe di tshwanetse go oketswa mme mo metsi a emang go tshwanetse go bulwe gore metsi e elele ka tshwanno. Jaanong ke nako e e tshwanetseng go baakanya ditlha tse. Tota le mo ngwageng o mo pula e nang ka go lekana dintlha tse di ka fokotsa kgono ya dijwalwa go uma ka go lekana.

Ke fela jaanong ka nako ya metsi go feta go ka lemogwa, mme fa go sa baakangwe o ka bona phokotso ya thobo mo dikgaolong tse ka dingwaga tse di siameng. Go bottlhokwa gape ka gore jaanong o supilwe gore ke masimo afe kgotsa dikgaolo dife tse di kgonang go naya kumo ka go lekana mo maemong a metsi go feta.

Go bao ba ba boneng pula e le lesego mme ba bona thobo e e makatsang, jaanong ke nako ya go leka go dirisa kumo e e fetang bokana ba tlwaelo – leka go godisa le go tokafatsta. Re tshwanetse go simolola go rekisa kgotsa go ipaakanya go rekisa ka tsolofelo!

Go gola ga kgwebo ga go supiwe ka dilo tse o kgonang go di reka; ga go re gore pente e phatshima sentle jang mo terekereeng e ntshwa kgotsa sediriswa se sentshwa – ga go re gore ba lelapa la gago ba go kopa go reka SUV e ntshwa jang le jang.

Go gola go tshwanetse go lekalekantshwa ka bokana ba koketso ya poelo e e bonwang. Tota le koketso ya madi a a dirisiwang le koketso ya bokana ba naga e e dirisiwang e tshwanetse go bontsha koketso ya poelo, mme fa go sa nna jalo a ke kgolo ya nnete? Fa o nnile lesego la go bona thobo e e siameng, se lathe tshono fela go bonega o le mohumi, rotlhe re itse gore go supa bohumi go a feta.

A rona re le balemirui re dipetsana kgotsa re dipitse? Dipitse di kgona go dira tiro! ■

Dumedisa MORULAGANYI wa rona o montshwa

SANDILE NGCAMPHALALA O KOPANE LE SETLHO-PHA SA GRAIN SA KA 1 MOPILTWE. KA A LE MOLAO-DI WA LENANEO LA TLHABOLOLO YA BALEMIRUI LA GRAIN SA O TLAA NNA A SUPA TSELA E E TLAA DIRISIWANG KE LENANEO KA BOGOTLHE. KE GO RE TIRISO YA MADI LE GO KOPANA LE BANEI MME GAPE LE TLHABOLOLO YA DITHUTISO LE MANANEO A TLHABOLOLO. GAPE O TLAA DIRA A LE MORULAGANYI WA MAKASINE YA PULA/IMVULA.

O goletse kwa Swatsing, ka rraagwe a dira mo dikgwebo tsa go uma sukiri mme ke mo a kopaneng le ditiragalo tsa bolemirui. Ka ditiragalo tsa bolemirui di le mo tikologong yotlh, go ne go le tsela e a tlaa e tsayang fa e simolola go dira. A swetsa go lebelela ditiro tsa mo tikologong ya bolemirui mme a bona B.Tech ya Go ungwa ga Kumo ya Bolemirui kwa Yunibeseting ya Thekenoloji ya Tshwane. A tsweleleta dithuto tsa gagwe gape ka go ithuta ditiragalo tse dingwe tse di farologaneng, mme re solo fela gore o tlaa kgona tiro e e mo filweng ka kgono tota.

Sandile a re ene ke motho ka batho mme o dumela go oketsa botsalo gare ga batho. ‘Ke bone tiro e mme ke kgona go feteletsa kitso le kgono ya ka. Ke itse gore ke sa kgona go ithuta dilo tse dintsintsi mme tsela ya go ithuta e sa le telele go kgona go gola ka tshwanno’. Gape a re a ka ithuta kgono ya go fetoga ya balemirui. ‘Go nna selo se ke se tlotlang sa balemirui ke kgono ya go tswelela ka maatla le kgono. Bontsi ba balemirui ba rona ba ntse ba sokola. Go makatsa go bona tlhotlheletso e ba e dirisang go kgona go tswelela ka bophelo. Ga ba pake dilwana tsa bona mme ba tsamaya; ba batla go dirisa tse ba di tshotseng.’

O solo fela gore kgatelelo ya lenaneo e tlaa tswelela go nna tshegetso ya balemirui ka letsatsi le letsatsi mme o tshepho gore o tlaa kgona go kgobokana madi ka go lekana go netefatsa gore mathata a mantsi a balemirui ba a bonang, o kgonwe go fokotsegia.

Sandile o tlaa rata go bona go agwa ga diborogo tse di kopantshang dikgaolo tse di farologaneng tsa dithulaganyo tsa bolemirui gore tshegetso e kgone go rulagangwa go tshegetsa balemirui ka bophara. ‘Go oketsa tirisanommogo ke go oketsa go kopana; go oketsa go lokaganya ke go kopantsha ditlhophoa, mme jalo re oketsa tse re ka di dirang go tsweleleta lenaneo la go tlhabolola balemirui ba rona.’ ■

Matlhoko

Mofetoledi wa Sesotho wa Pula/Imvula, Dr Rev William Tsiu, o tlhokafetse ka 7 Mopiltwe wa ngwaga o. Kutlwelobothloko ya rona go mogatse, bana ba le bathano le batlogolo ba le robongwe.

Tlhophha: Mokgwa wa...

BOKANA BA KUMO E E BONWANG YA MEKGWA E MEBEDI YA GO SUGA MMU

Tshwantsho ya 1 e supa palo ya bokana ba pula e e neleng mme gape le bokana ba kumo e e bonweng ka mokgwa wa go-se-leme le mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo mo tekong tsa dithla tsa go uma tsa 2001/2002 go 2006/2007.

E supa gore go ne go se na tshupetso e ka tlhongwang ya pharolongo go ya le kumo e e ungwang gare ga mekgwa e mebedi. Ka dithla tsa 2003/2004 le 2005/2006 koketso ya bokana ba kumo e ne e bonwa ka mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo, mme mo ditlheng tse dingwe, mokgwa wa go-se-leme o ne o supa thekano kgotsa go gaisa mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo. Fa go tseiwa bogare ba bokana ba kumo e e bonweng, mokgwa wa go-se-leme o gaisitse mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo jaaka nako e ne e tswelela.

KGONO YA GO NAYA POELO

Kgono ya go naya poelo ya mekgwa e mebedi e supiwa mo **Tshwantsho ya 2**. Tlhotlhwa ya bogothe ba kumo e e bonweng, tlhotlhwa ya tshenyego e e supiwang ka go fetoga, mme le tlhotlhwa ya morato ka bogothe, e e rulaganyang kgono ya go bona poelo, e a supiwa.

Tlhotlhwa ya go uma ka bogothe ke bokana ba kumo e e bonweng fa e atiswa ka tlhotlhwa ya kumo. Go balabala monato ka bogothe, tlhotlhwa ya tshenyego e e supiwang ka go fetoga e gogiwa mo tlhotlheng ya go uma ka bogothe. **Tlhotlhwa ya morato ka bogothe** jalo ke poelo pele tlhotlhwa ya ditshenyego tsa nnete di gogwa.

Tshwantsho ya 2 e supa kgono ya go bona poelo ya mekgwa e mebedi jaaka nako e tswelela. Mo dingwageng tse thataro tse di lebelelwang,

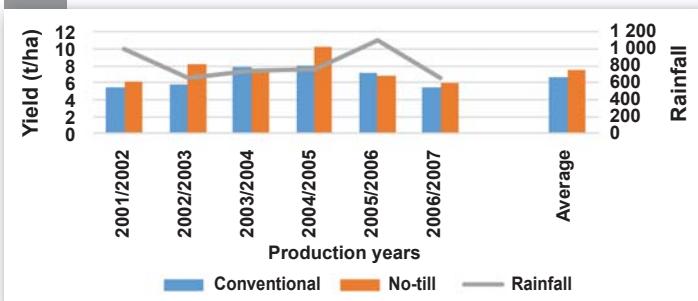
1 Ditiragalo ka bophara mabapi le tiriso ya mokgwa wa go-se-leme le wa tlwaelo wa go lema kwa Dihlabeng.

Kgwedi	Thulaganyo ya go-se-leme	Thulaganyo ya tlwaelo ya go lema
Sedimonthole	Gasetsa glyphosate	Sega mmugodimo
Ferikgong		Lema boteng
Tlhakole	Gasetsa glyphosate	Suga mmugodimo
Moranang		Suga mmugodimo
Motsheganong	Gasetsa glyphosate	Gasetsa glyphosate
Diphalane	Gasetsa glyphosate	Suga mmugodimo
Ngwanatsele	Jwala mmidi (30 000 dimela ha ⁻¹) ka go dirisiwa 80 kg N ha ⁻¹ le 27 kg P ha ⁻¹	Jwala maize (30 000 jwalas ha ⁻¹) ka go dirisa 80 kg N ha ⁻¹ and 27 kg P ha ⁻¹
Ngwanatsele	Gasetsa masimo ka acetochlor/ atrazine/terbutylazine	Gasetsa masimo ka acetochlor/ atrazine/terbutylazine
Seetebosigo	Roba	Roba

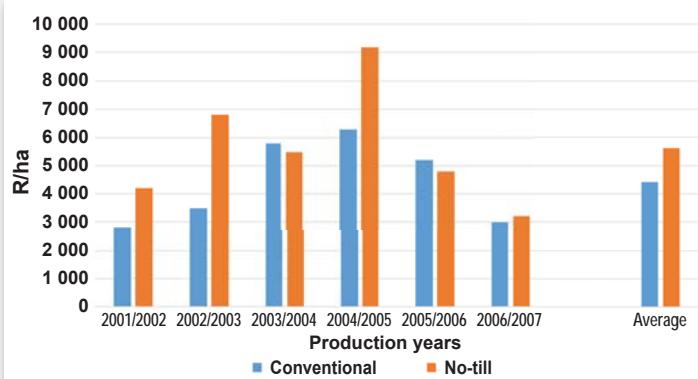
2 Pharologanyo ya ditokelelo le tlhotlhwa ka heketara gare ga mokgwa wa go-se-leme le wa go lema mo tekong ya go supa kwa Dihlabeng.

	Go-se-leme	Thulaganyo ya tlwaelo
Diawara tsa go dirisa terekere go fitlhelela morago ga go jwala	0,92 awara/ha	2,41 awara/ha
Palo ya dilitara tsa tisele e e diriswang	dilitara tse 35,05	dilitara tse 74,45
Tlhotlhwa ya mafura %	47%	100%
Tlhotlhwa ya go baakanya %	61%	100%
Tlhotlhwa ya dibolayamefero %	210%	100%
Tlhotlhwa ya tshenyego e e supiwang ka go fetoga %	96%	100%

1 *Bokana ba thobo le ba pula e e neleng mo tekong go tloga 2001/2002 go setlha sa 2006/2007.*

2 *Kgono ya go naya poelo ya mokgwa wa go-se-leme le thulaganyo ya go lema jaaka go le tlwaelo.*

mokgwa wa go-se-leme o neile morato ka bogothe o o gaisang ka dithla tse nne. Ka go lebelela morato ka bogothe, morato ka bogothe wa mokgwa wa go-se-leme o bitola mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo ka R1 180/ha.

BOKHUTLO

Kitso e e supa gore, le fa go ka se bonwe phokotso ya tlhotlhwa ya ditokelelo ka setlha se sengwe le se sengwe, fa go fetolwa go tloga mo mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo go simolola go dirisa mokgwa wa go-se-leme, go ka oketsa bokana ba poelo e e ka bonwang fa go ungwa mmidi.

Mo dipalong tse tlhotlhwa ya tshenyego e e tlhomilweng ga e a dirisiwa. Go ntse jalo ka gore palo ya didiriswa tse di dirisiwang e ntse e fokotsega fa go dirisiwa mokgwa wa go-se-leme, mme phokotso ya tlhotlhwa ya tsa thoto (didiriswa) e phokotsega gannye fa go tshwantshwa le phokotso ya fa go dirisiwa mokgwa wa go lema jaaka go le tlwaelo.

Ka mokgwa o mongwe le o mongwe go ka bonwa mathata. Ka mokgwa wa go-se-leme balemiru ba tshwanetse go nagana gore maemo a kgono ya go laola ya bona a tshwanetse go tokafala. Diphoso ga di kgone go baakangwa ka go dirisa didiriswa mme go dira ka nako e e rileng go bothokwa thata. Fa o gasetsa dibolayamefero morago ga nako, o tlaa duela tlhotlhwa ya phoso eo.

Pele o simolola go dirisa mokgwa wa go-se-leme, netefatsa pele gore o a o tlhaloganya mme le gore o tlaa kgona go o laola. ■

PIETMAN BOTHA,
MOKWADI WA PULA IMVULA

MAGODIMO le MATLASE a phuthegokgolo ya 2020

PHUTHEGOKGOLO YA NGWAGA LE NGWAGA YA GRAIN SA E NE E RULAGANTSHWE KA GO DIRISA INTHANETE KA 3 LE4 MOPITLWE MME GO NE GO LEBELETSE 'BOIKANYEGO BA MAREKISETSO A TLHAKA' BAEMEDI BA BA TSWANG MO LEFATSENG LA RONA KA BOPHARA BA KGONNE GO TSENA PHUTHEGO MME TOTA LE GO TLHOPHA MO INTHANETENG.

DITIRAGALO TSA PHUTHEGOKGOLO

Maikaelelo a ntla a Phuthegokgolo ke go lebelela ditiragalo tsa thulaganyo tsa ngogola mme le go tlhoma baeteledipele ba bantshwa. Ditiragalo tse dingwe tse di lebeletsweng ke tse:

Tsa ngwaga o o fetileng

Le fa go ne go le ngwaga wa thobo e siameng, go ne go le ngwaga wa dipelaelo. Re lemogile bothokwa ba go nna le thulaganyo e e ka emelang balemirui. Go ne go supiwa fa Grain SA e ne e tlola go tlhomamisa ditumelo gore balemirui ba kgone go tswelela go roba tlhaka ya bona le go e isa kwa disilong fa nako ya lotlelolo e tlhomowi.

Grain SA e ne e le mo setlhopheng sa COVID sa Tona go nna e utlwelela dintlha ka dinako tsotlhe. Thulaganyo ya Grain SA e ne e ikanne go tswelela go lebelela mathata a balemirui mme le go leka ka dinako tsotlhe go tshegetsa balemirui go kgona go tsweleletsa dikgwebo tsa bona tsa bolemirui.

Modulasetilo Derek Mathews o ntse a gatelela bothokwa ba go tsweleletsa ditiragalo tsa bolemirui go bona poelo e e lekaneng fa go dirisiwa bolemirui. Ga re kgone go tlhotlheletsa molemirui go simolola kgwebo ya bolemirui fa re sa mo tsheetse mme re mo tlogela go wela mo sedibeng wa sekoloto.

Ditsamaiso tsa marekisetso le go bonala ga ditiragalo tsa marekisetso di ne di lebeletswe ka go tsenelela mo ngwageng o o fetileng. Pharologanyo ya maemo a lefelo la thekiso e sala e le bothata bo bo kgopisang mme Grain SA jaanong e ntse e batla tsela e ntshwa mabapi le Yunibesiti ya Foreisetata.

Bolaodi ba madi bo bothokwa thata mo thulaganyong jaaka Grain SA. Moetapelekgo, Jannie de Villiers, o ne a itumetse go bega gore Grain SA gape e filwe audete e e phepha mo go supang gore ke tlhulaganyo e e nang boikarabelo go tlhokomela le go laola letlolo la ditšelete.

Tebelelo ka ngwaga e supeditse maloko gore setlhophsa sa Grain SA se rutilwe ka tshwanno go kgona go tsamaisa thulaganyo ka tshwanno mo tseleng ya ditiragalo tsa bolemirui ka bophara e, fa gongwe, e tletseng dithetse le mesima. Kgwebo ya rona e a sireletswa fa rona re ntse re tswelela go dira tiro ya rona ya go tsweleletsa ditiragalo tsa rona tsa bolemirui kwa gae!

Go tlhongwa ga boeteledi

Modulasetilo Derek Mathews, molemirui wa mo kgaolong ya Ditsobotla, o tlhophilwe go se na moganetsi go dira tiro e e bothokwa thata e. O gateletse gape tumelo ya gagwe ya gore 'Balemirui ba tshwanetse go nna le lentswe le le kgonwang go utlwa!' Gape o rile, 'Re fitlhile mo na-kong e mo se se leng mosola go molemirui o mogolo se ntse se le mosola go molemirui o monnye. Re tshwanetse go tswelela go leka go bona ditharabololo go mathata a balemirui botlhe - ba bagolo le ba banny.'

Mothusamodulesetilo Richard Kriel yo o dirisang bolemirui gaufi le Caledon mme o ntse a dirisiwa mo matloleng a mantsi a dithulaganyo tsa bolemirui, o tlhophilwe gape go dira tiro e.

Mothusamodulesetilo Ramodisa Monaisa, molemirui wa kwa Radithuso, Bokonebophirima, o tlhophilwe gape go dira mo ngwageng o montshwa. Ke modulasetilo wa Setlhophsa sa Thabololo sa Go dira sa Balemirui le Phahama Grain Phakama.

Le fa go kopana ka inthanete go ne go se jaaka go kopana ka go bonana, go dumedisana le go buisana, go ne go le kgono e e makatsang ya setlhophsa sa Grain SA go rulaganaya le go tsamaisa ditiragalo tse di neng di se jaaka tlwaelo.

Babui ba maemontlha

Babui ba maemontlha ba ne ba bua mabapi le dintlha tse di bothokwa tse di tlhotlheletsang kitso mabapi le marekisetso le tse di tlhotlheletsang tlhotlhwa.

Mmuia wa maemontlha, Ngaka ka thuto Justin Choe, ke mmatlisisi wa boekonomi mme ke setswerere sa maike misetso a bokgwebo. Ngaka ka thuto Choe o file tebelelo ka bophara ya go uma ga tsa bolemirui mo lefatsheng ka bophara mme le jaaka USDA e leka go kgobokana kitso go feteletsa kitso go rulaganaya ditshwetso tse di tlhamaletseng go kgaolo ya tiriso ya bolemirui.

Porofesa Johan Willemse, maboekonomi ba bolemirui, o ne a tlota mabapi le bonnete ba marekisetso a tlhaka. Kitso ya gagwe ya dingwaga tse dintsi ya boekonomi ba tlhaka ba mo gae tota le go lebelela tswelelo ya go tloga mo lenaneo la thekiso ka tsela e le nngwe go tsela ya thekiso jaaka go ratwa e re e itseng segompieno, e ne e dira gore a reetswe ka go tsenelela. O re se se leng bothokwa se balemirui ba tshwanetseng go na le sona ke kitso e e tlhamaletseng ka dinako tsotlhe. Porofesa Willemse o ne a supa bothokwa ba ditiragalo tsa SAGIS le Komiti ya Tekanyeto tse di tshwanetseng go re naya kitso e e tlhamaletseng ya bonnete mabapi le dintlha tsotlhe tsa go uma tlhaka.

Dikgangtse di leng bothokwa tse dingwe

- Jannie de Villiers o itsesetse Phuthegokgolo gore go rulagantswe khampani e ntshwa e e sa tlhokeng go supeng poelo, *Phahama Grain Phakama* go thusa balemirui ba ba tlhabololwang. Maikaelelo ke go netefatsa gore thulaganyo e ipapisa le maemo a a tlhokiwang a BEE le go rulaganaya ditsela tsa go dirisa madi a a tlao thusang banei ba bokamoso.
- Phuthegokgolo e ne e le ya bofelo ya Moetapelekgo Jannie de Villiers ka a rwala tiro ka mafelo a ngwaga wa 2021. O ne a tlhalosa ditiragalo tsa gagwe tsa dingwaga tse di leng lesome tse di fetileng mo Grain SA mme a re le fa go ne go na le dithaselo tse dintsi mo thulaganyong le ka fa ntle ga thulaganyo, o ikutlw a kgonne go phela ka pitso 'ya go direla' le 'go tlhotlheletsa' ba bangwe. Derek o ne a leboga Jannie mabapi le boikanyo ba gagwe go balemri ba tlhaka le go rulaganaya setlhophsa se se direlang Grain SA ka bogotlhe. ■

JENNY MATHEWS,
MOKWADI WA PULA IMVULA

Kgaolo ya 4 Jaaka MAREKISETSO A MMIDI a dira

ATHIKELE ENA KE YA BOFELO YA DIATHIKELE TSE DI LENG TSE NNE TSE MO RE LEKANG GO BATLISISA DINTLHATHEO TSE DI NANG TLHO-TLHELETSO MABAPI LE MAREKISETSO A MMIDI. MO ATHIKELENG E RE TLAA LEBELELA BATSA-YAKAROLO BOTLHE LE DITIRAGALO TSA BONA MME GAPE LE BOTLHOKWA BA KITSO MABAPI LE MAREKISETSO.

BAGORA LE BAREKAREKISI

Mo marekisetsong a matswa, go na le batsayakarolo ba ba fapaneng, ba ba leng bagora (ba ba batlang go laola diphatsha tsa tlhotlhwa) le barekarekisi (ba ba ikgomagomelang go tlhasela diphatsha go bona poelo).

Barekarekisi ba botlhokwa go tiriso e e tlhamaletseng ya marekisetso ka ntlha ya gore ba tlisa kelelelo go marekisetso mme ba oketsa tshono go bakgoreletsi go fokotsa diphatsha. Kelelelo ya thekothekiso e bothhokwa go netefatsa gore makhete ya tsa bokamoso e kgone go dira tiro ya yona ya go laola diphatsha tsa phethogo ya tlhotlhwa le tswelelopele. Dikonderaka tsa kelelelo (go rekarekiswa ka bontsi ka dikonderaka tse) di netefatsa gore tlhotlhwa e e supiwang ke ya nnene mme e le ya e e dumetsweng ke bareki le barekisi ba bantsi. Gape go dumela gore badirisi ba makhete ba kgone go tsena le go tswa mo maemong a a tswaletsweng le a a tswelelang.

Tlholego ya marekisetso a a elelang ke go nna teng ga bareki ba ba batlang go reka le barekisi ba ba batlang go reka ka dinako tsotlhe. Le gale, ga go na tlhomamiso ya bonneta ya gore marekisetso a a elelang a tlaa nna teng go rekisa konteraka ya thekiso ka dinako tsotlhe. Dikonderaka tse dingwe tsa bokamoso go ya le nako ya dikgwedi tsa go folosa di na le kgono ya go elela go gaisa tse dingwe.

Barekarekisi ke batshedisi ba ba leng botlhokwa go eledisa marekisetso kgotsa dithoto. Ke batho kgotsa dithulaganyo tse di batlang go bona poelo go ya le koketso kgotsa phokotsa ya tlhotlhwa mo marekisetsong a a rileng. Ka go dira jalo, ba dirisa madi a a tlhokiwang go eledisa ditiragalo tsa go reka le go rekisa.

BOLAODI BA TLHOTLHWA

Jaaka re setse re supile mo diathikeleng tse di fetileng, tlhotlhwa ya sengwe mo marekisetsong a matswa e laolwa ke phuthololo ya kitso e e leng teng

go marekisetso ka ntlha ya nako e nngwe le e nngwe e e rileng, e e rulagantsweng go ya le maemo a yo o batlang go reka le yo o batlang go rekisa.

Maemo a tlhotlhwa ya bokamoso a bonwa ka go dirisa go elela ga kitso mo lefatsheng ka bophara e e tlhotlhetsang tsholofelo ya thoto le topo ya jaanong le ya bokamoso ya moreki le morekisi. Kitso e e lekaneng ke ntlha e e bothhokwa ya go fokotsa bosaitse mme e rulaganya bobonagothe mo tikologong e go ka dirwang.

Bakgwebi le barekarekisi ba tlhola ba reetsa kitso e ntshwa e e gorogang; jaaka dikgang tsa mo gae le tsa mo lefatsheng ka bophara, tota e e fiwang ke Komiti ya Tekatekano le pego ya Thoto le Topo ya Thulaganyo ya Bolemirui ya Lefatshe, e e leng botlhokwa go bakgwebi go swetsa mabapi le maemo a bokamoso a marekisetso a mmidi mo Aforikaborwa.

Botlhokwa ba tiriso ya dintlha tse e ka bonwa fa go lebelelwadiphethogo tse dinnye tse di nnang teng gape le gape ka nako ya go rulagangwa ga dipego tsa mo gae le tsa mo lefatsheng ka bophara. Tlhotlhwa ya tlhaka, tota ya mmidi o mosweu, mo marekisetsong a a elediswang ke matswa a Aforikaborwa e tlhomwa ka go phuthulola kitso mabapi le dintlha tse di latelang:

- Tsholofelo ya bokana ba pula e e ka bonwang.
- Maemo a thoto le topo mo gae.
- Maemo a thoto le topo mo kgaolong ya rona ya lefatshe la Aforika.
- Maemo a thoto le topo le a tlhotlhwa mo lefatsheng ka bophara.
- Maemo a kananyo ya Ranta.

Go feleletsa, go nna le barekarekisi mo marekisetsong go rulaganya go elela ga kgwebo le go nna teng ga kitso e e lekalekantsang ditiragalo tsa bakgwebi mme go fokotsa kgono ya go fetolafetola tlhotlhwa jaaka ba rata. Go nna teng ga kisto go thusa baumi go swetsa ka tshwanno – ke go re go jwala dijwalwa tsa mefuta efe kgotsa go rulaganya leano la thekiso le le tlhamaletseng. Go thusa go tlhaloganya kgotsa bona go fetoga ga maemo a marekisetso pele ga nako. ■

IKAGENG MALULEKE,
RAITSHOLELO WA BOLEMI, GRAIN SA

**HELPING FARMERS
STAND AS TALL
AND PROUD AS
THEIR CROPS**

PANNAR®
Together we farm
for the future™

CORTEVA
agriculture

TM © Trademarks of Corteva Agriscience and its affiliated companies.
© 2021 Corteva. 2021/CORP/PI/007DEV

Dikonteraka tsa tiro: Tlhokomela dikhuti tse

GO NETEFATSA KGONO YA GO NAYA POELO LE GO TSWELELA YA KGWEBBO, BATHAPI BA TLHASELWA KE DIPHATSA TSA BOKGWEBBO TSE DINTSI. KUTLWANO YA BOTHAPI-BODIREDI KE E NNGWE YA DIPHATSA TSE MME E TSHWANETSWE GO LAOLWA GO YA LE MELAO E MENTSI YA TIRO. GO DIRISA MELAO E GA GO KGONE GO TLOGELWA MME GO SE E DIRISE GO TLISSETSA DIPHATSA GO BATHAPI.

Mo Aforikaborwa, kutlwano ya bothapi-bodiredi e laolwa gagolo ke palo ya melao ya tiro mme e gatelelwa kwa ntle ga palo ya badiredi kgotsa le fa ba le badiredi ba nneta kgotsa ba kgaolonako fela.

ITSE DIKONTERAKA TSA GAGO

Go kgonisa bolaodi bo bo tlhamaletseng ba kutlwano ya bothapi-bodiredi, konteraka ya tiro e e siameng ke lekwalo le le botlhokwa thata. Ke konteraka gare ga mothapi le modiredi mo mothapi a nayang tiro mo nakong e rileng, ka tuelo e e rileng le mo tlase ga nonofo ya mothapi.

Khuti ya ntlha – melao ya tiro

Dintla tsotlhe tsa tiro di tshwanetse go tsamaelana melao yotlhe ya tiro jaaka melao e tlhoma metheo ya go dirisiwa. E le sekua, Molao wa Maemo a Motheo a Tiro o tlhomamisa gore go nne matsatsi a le 15 a nako ya boikhutso mo ngwageng, mme jalo mothapi ga a kgone go supa matsatsi le lesome fela.

Le fa tota go sa supiwe ke molao gore konteraka ya tiro e kwalwe, konteraka e e kwalwang e botoka. Gape go siame go rulaganya konteraka e e kwalwang ka gore Molawana 29 wa Molao wa Maemo a Motheo a Tiro o tlhoka dintla tse di tseneletseng tsa tiro (leina, tuelo, diawara tsa go dira, j.j) go neiwa modiredi ka go kwalwa fa a simolola go dira.

Gape go botlhokwa go kwalwa dintla tsotlhe tse di tsamaelanang le boikano ba modiredi go utlwelela melao le melawana e e tlhomiwang ke mothapi mabapi le ditiragalo tsa dikganelo le dikhutsafatso mme le dintla tsa boitekanelo le tsa tshireletso.

Go nna ya nneta konteraka ya tiro e tshwanetse go dumelwa ke mothapi le modiredi ka bobedi mabapi le tumelo ya gore go tlaa dirwa ditiro dife ke modiredi mme le bokana ba tuelo e mothapi a tlaa e mo duelang. Tumelo e tshwanetse go rulagangwa kwa ntle ga kgatelelo, kgothakgotho, kgotsa boemedi bo bo sa tshwanelang. Nako e nngwe le e nngwe fa modiredi a neiwang tiro, kwa ntle ga gore e le ya kgaolonako kgotsa ya nneta, konteraka ya tiro e tshwanetse go rulagangwa.

Ka bobedi barulaganyi ba konteraka ba tshwanetse go nna le kgono e e tlhokiwang go kwalwa konteraka:

- Fa modiredi a bala dingwaga tlase ga 21, batsadi ba gagwe kgotsa motlhokomedi wa gagwe ba tshwanetse go mo tshegetska go kwalwa konteraka.
- Batho ba ba tagileng kgotsa ba ba dirisang sekidibatsi sa mofuta o mongwe le o mongwe ga ba na kgono ya go kwalwa konteraka.
- Modiredi o tshwanetse go dira tiro jaaka go dumetswe. Mme konteraka ya tiro ga e a tshwanna go kganetsa dintla tsa molao o mongwe le o mongwe mme gape ga e a tshwanna go se tsamaelane le melawana le maemo a taolo ya batho.

Khuti ya bobedi – dikonteraka tsa go buiwa

Laola kutlwano ya bothapi-bodiredi ka go kwala konteraka go tlosa disaitsewe, diphapaano, kgotsa dikgotlhang. Konteraka e e kwalwang e sedifatsa dintla ka go netefatsa maemo le melao ya tiro tota le tse di batlwang ke mothapi le modiredi ka bobedi.

Khuti ya boraro – go saena konteraka

Molao ga o tlhoke tumelo e e kwalwang go saenwa ke barulaganyi ba tumelo ka bobedi. Le gale go botoka go mothapi le modiredi go saena tumelo ka gore ka go rulaganya tumelo e mme e ka gatelelwa ka molao.

Khuti ya bone – dikhopi

Modiredi o tshwanetse go neiwa khopi ya konteraka e e saenilweng mme ya ntlha e tshwanetse go bolokiwa mo faeleng ya gagwe e e tshwarwang ke mothapi. Fa o ka etelwa ke batlhokomedi ba ditiro ba Lefapha la Tiriso le Tiro, dikonteraka tsa tiro di tlaa nna e nngwe ya dilo tsa ntlha tse ba ka batlang go di tlhatlhoba.

Khuti ya botlhano – diphethogo

Mothapi ga a a tshwanna go fetola sengwe mo konterakeng ya tiro ka boene fela, mme jalo kwa ntle ga tumelo ya modiredi. Phethogo e nngwe le e nngwe mo konterakeng ya tiro e e ka tlhokwang go ya le tsamaiso ya kgwebo e tshwanetse go dumelwa ka go kwala le go saenwa ka bobedi ba batho ba ba e dirisang. Fa phethogo ya konteraka ya tiro e tlhokwa dintla tsa go kwalwa di tshwanetse go buiswa mme tsa tlhomamisa ke ba ba dumetseng konteraka ya ntlha kgotsa ka go kopantsha tse di kwalwang le konteraka ya ntlha. Go botlhokwa go naya modiredi khopi e e supang diphethogo gape.

BOKHUTLO

Bathapi ba ba sa diring jaaka ditshupetso tsa molao wa tiro di supetsa ba ka amogela tefo e e bokete tota, tswalelo ya kgwebo kgotsa nako ya nna kgolegelong. Fa dintla tse di le tlhotlheletso go wena go dirisa dikonteraka tsa tiro, ke tebelelo e e sa siamang, mme tiriso ya tsona e nna tiro e e sa ratweng. Ka go fetola maikutlo mabapi le dikonteraka tsa tiro go tloga mo ‘tiro e e sa ratweng’ go ya go ‘sediriswa sa go laola diphatsa’ go ka bolokela mothapi nako le madi a mantsi jaaka nako e tswelela.

Ntlha ya theo e tshwanetse go tlhola e le, go dirisa bolaodi bo bo siameng ka tshwanno, go supa maemo a a siameng go wena o le mothapi mme le go suap maemo a a kwa godimo a kgono ya go tsamaisa kgwebo ka tshwanno.

Tlhasesla diphatsa tsa tiro ka go dumela go dira tse di supiwang di le botlhokwa tsa molao. Ka go dirisa maemo a mabapi le polase ya gago o tlaa oketsa kgono ya polase ya gago go tswelela le go bona poelo e e lekaneng mme tota le go netefatsa tikologo ya go dira e e fokotsang kgotlhang le phapaano. Gape go rulaganya tikologo e e agilweng ke botlhhe, e e tshegetsang tswelelopele. ■

MARIUS GREYLING,
MOKWADI WA PULA IMVULA

Lenaneo le le fetolang botshelo

A re lebeleleng ditiragalo mo kgaolong ya Kapabotlhaba

OFISIKGOLO ya rona ya tlhabololo mo Kapabotlhaba e mo Kokstad. Ofisi ya kgaolo e e laolwa ke molokaganyi wa tlhabololo, Luke Collier, yo a tshegetswang ke mothusatsamaiso, Luthando Diko. Ofisi e e direla kgaolo e kgolo go tloga Queenstown go lxopo le Umzimkulu mo KwaZulu-Natal.

Bolemirui ke tiragalo e e botlhokwa mo dikgaolong tse mme bo tsamaisa maphelo le malapa a batho ba bantsintsi mabapi le pabalesegodijo. Ditiragalo tsa bolemirui di farologana gagolo mme basupetsatsela ba ofisi ya Kokstad gagolo ba thusa ka bolemirui go itshegetsa mo dikgaolong tse dinnye tsa naga.

Maemo a naga a siametse go ungwa ga mmidi, disonobolomo, disoya le dinawa mme le fa balemirui ba bantsi ba bona bokana ba kumo bo bo lekaneng, go sa setse tiro e ntsi e e ka dirwang ka gore bokana ba kumo e e bonwang bo sa le tlase ga bogare ba bokana bo bo ka bonwang mo kgolong e. Re rata go kopana le balemirui ba ba simololang go ba tshegetsa go simolola kgwebo ya bona mo maemong a siameng tota. Re sala re tsamaya kgakala tota mme fa gongwe o ka re mathata a tlaa re fenza ka gore ga re na maemo a go tshegetsa mathoko otlhe a balemirui mo kgaolong e.

Go na le diporojeke tse dingwe tse balemirui ba di tsenang mo kgaolong e jaaka porojeke ya Ka kwa ga Letlotlo e e tlang morago ga e e neng e kgona tota ya 'Matlholanageng go Letlotlo' e e neng e tsweleletswa ka tshegetso ya Letole la Ditiro. Porojeke e e ne e na le setlhophya sa basupetsatsela ba ba neng ba dira ka tlhotlheletso, mme ka maswabi ga re a kgona go bona thuso gape go tsweleletsa tshupetsotsela ka porojeke ya Ka kwa ga Letlotlo, mme boseyo ba basupetsatsela bo bo tlhamaletseng bo bonalwa ka tswelelopele e e bonya kwa magaeng. Barulaganyi ba maikeisetso ba bantsi ga ba lemoge gore basupetsatsela bo bo siameng bo tsholetsa maemo a dithulaganyo tsa bolemirui tsa go iphedis. Fa basupetsatsela ba tsamayatsamaya thata ka dinako tsotlhe gantsi ba iphitela ba kgona go thusa balemirui go tlhatlhamolola mathata a ba ka a bonang. Ntlaa e nngwe ya mofuta o ke go laola mefero. Fa bothata bo bo rarabololwa ka bonako ka go dirisa ditiragalo tse di tshwanetseng, bontsi ba dijwalwa bo ka bolokegwa.

Dipego tse di fiwang ke Luke mabapi le maemo a bokana ba kumo e e ka bonwang tsa ngwaga o di a tlhotlheletsa. Balemirui ba solo fela go bona thobo e e siameng. Mo dikgaolong tse dingwe pula e nele go feta mme dijwalwa di senyegile ganny.

Luke o itumeletse diporojeke tse dintshwa tse pedi mo kgaolong ya gagwe:

- E nngwe e mo kgaolong ya Cofimvaba mabapi le balemirui ba ba jwalang mmidi. Ba bone pula ka go lekana mme dijwalwa di tlaa naya thobo ka go lekana.
- Porojeke ya bobedi e tsamailana le balemirui ba le robedi (bajwadi ba merogo) mo kgaolong ya naga e e ka nnang dihekетara tse di leng tse 8 mo Msikaba gaufi le Lusikisiki mo a boneng tshupetsotsela e e siameng tota. Kopano ya setlhophya e e setswe morago ke ditiragalo tsa go supetsa jaaka dilo di dirwa.

Balemirui ba ba amogetse tshupetsotsela e e ba tshegetsang tota ka mekgwa e e farologaneng go tswa mo go bogwebo ba bolemirui jaaka Kokstad Milling (ditokelelo), Kynoch (monontsha), Bayer (peo), UAP Crop Care (dikhemikale) le Farm-Ag (dikhemikale). Gape re leboga badirisimmogo ba ba dumelanang le tebelelopele ya rona ya go fetola maphelo.

LUKE O NTSE A SUPETSA BALEMIRUI TSELA MO MSIKABA GAUFI LE LUSIKISIKI.

Go epiwa mesima ga tsaya diteko tsa mmu.

Go jwala peo ka diatla.

Go lokela monontsha ka go dirisa segasetsamontsha se se tshwarwang ka diatla mo meleng.

Masimo mo go jwetsweng ka tshwanno.

BOTLHOKWA ba tshwaraganyo

LETLOLE ia Mmidi le sala le le mopati yo o tiileng yo o tswelelang go naya tshegetso go tsweleletsa tlhabololo ya kgaolo ya go uma mmidi mo Aforikaborwa, ka go naya madi go tshegetsa Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA. Tirisanommogo e e tswelela go oketsa kgono ya go feteletsa kitso le go tlhabololo kgono mo sefatlhengong sa dithaselwa tse dintsitso mo kgaolong ya bolemirui. Re leboga tirisanommogo le bopati mabapi le tebelelopele le go kgwetla go bona thokgamo le boikarabelo ka mokgwa o re tlolang tiro ya Letole la Mmidi le jaaka madi a kgaogangwa go tsweleletsa kitso mabapi le go uma ga mmidi mme le kgaolo ya go dirisa mmidi ka bophara.

Mo dikgatisong tse di latelang re tlaa gatelela tirisanommogo le Letole la Tlhabololo ya Mafura le Poroteine le Letole la Lethoro ka Mariga mme le banei ba bangwe ba ba re thusang. ■

Barulaganyi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087
Lynnwood Ridge
0040
■ 08600 47246
■ www.grainsa.co.za

MOLAIDI WA GO RULAGANYA

Sandile Ngcamphalala
■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8296
■ sandile@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel

■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285
■ liana@grainsa.co.za

MOPATI WA GO GATISA

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING
Mothusi wa go rulaganya – Louise Kunz

■ louise@infoworks.biz

Moeteledipele wa lesomo – Johan Smit

■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716
■ johan@infoworks.biz

Go gatisa – Elizma Myburgh, Joritha Hechter

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Bathaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)
■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)
■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8289 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)
■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier

Kapabothaba (Kokstad)
■ 082 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Liana Stroebel

Kapabophirima (Paarl)
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatlanyane

Cwayiti Mpotsyi

Mthatha
■ 078 187 2752 ■ umthatha@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8277

PULA/IMVULA E TENG KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana, Sesemene, Sesotho, Sezulu le Sethosa.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST

Jaaka o ka oketsa go dirisa dikoko

Kgaolo ya 3

DIATHIKELE TSE PEDI TSA PELE GA ENA DI LEBELE-TSE DINLTHA TSA GO RUA DIKOKO KA BOPHARA MME LE DINTLHA TSA BOLAODI TSE DI LENG BOTLHOKWA GO SIMOLOLA KA TSHWANNO MORAGO GA GO AMOGELA DITSUATSUANE TSA LETSATSI LE LE LENGWE. MO ATHIKELENG ENA RE LEBELELA BOTLHOKWA BA GO DI GODISA KA TSHWANNO LE DINTLHA TSE DINGWE MABAPI LE NTLHA E.

Go tseiwa gore kgaolo ya ntlha ya go uma le ya go gola ka go tswelela, morago ga dijо tsa go simolola, tsa go godisa le tsa go fetsa mo maemong a gago, e tsamaile sentle mme o bone bokana ba koketso ya nama bo o selofetseng go bo bona.

Dijo tsa tshimologo di neiwa letsatsi le le lengwe go matsatsi a a ka nnang lesome mme fa gongwe go a le 14. Dijo tsa go godisa di ka neiwa matsatsi a a ka nnang somenngwe go a le 25 mme tsa go fetsa di ka neiwa matsatsi a a ka nnang 26 go 42. Barui ba dikoko ba bangwe ba ka dirisa dijо tse di rulagantsweng go neiwa morago ga matsatsi a a leng 42. Tiragalo e e ka tlhokegwa fa go tlhokwa koketso ya boima kgotsa fa di rekisiwa di ntse di phela.

MAIKAELELO A TIRISO

Rulaganya pego ka go kwala mme tota le ya digitale mo khompiutareng go kopantsa tsotthe tse di dirwang ka gore indaseteri ya kgodiso le thekiso ya dikoko e tshwanetse tiragalo ya go kwala ditrdragalo tsotthe ka letsatsi le letsatsi.

Data e e lekaneng e tshwanetse go bokwi ka gore dipharologanyo tse di ka nnang teng mabapi le maemo a a fiwang ke Ross, Cob kgotsa Arbor-Acres di kgongwe go tlhaloswa. Diltlhopha tse di lokelwang ka dinako tsotthe di tlao farologana mabapi le tswelelopele. Go swa ga ditsuatsuane go feta 5% go tshwanetse go tlhaloswa ka gore fa go feta palo e go ka fokotsa poelo thata. Go ka kgonegwa fa bolaodi bo siame go bona tse di swang tlase ga 3% mme le tse di bolaiwang di le 1% go 2%.

Tiriso ya metsi le dijо e tshwanetse go kwalwa ka letsatsi le letsatsi go bona gore a ditsuatsuane di nwa go lekana go ya le bokana

ba dijо tse di jewang. Dikoko di tshwanetse go kalwa ka beke le beke (e seng go fokotsa) ka go tshwara e nngwe le e nngwe ka mafelo a beke e nngwe le e nngwe. Dikoko di tshwanetse go kalwa ka beke le beke (e le go simolola) ka go di tshwara jaaka di feta ka go se tlhophe ka mafeloa a beke le beke.

Bogothe ba dijо tse di dirisiwang mo hokong/mannong bo tlaa kgaogangwa ka palo ya tse di golang (**Lenaneo la 1**). Tse di ka lekalekantshwa le maemo a a fiwang a le seemo se se rileng sa mofuta wa dikoko tse wena o di dirisang.

Tiriso ya dijо go gola jaanong e tlaa nna digeramo tse di ka nnang 4 475 ka go kgaogangwa ka geramo tse di ka nnang 2 340 mo go leng 1,91. Ke go re dikilogeramo tsa dijо tse di leng 1,91 di neile kilogeramo e le 1 ya koko e e phelang. Ke tshupetso e e bothokwa thata go bona ka bonako gore a kgwebo ya gago e siame. Tekatekano ya 1,85 e siame tota.

Dintlha tse dingwe ke palo ya matsatsi le dibeke, palo ya tse di swang (ka botsona) le tse di bolaiwang, palo ya bogothe ba tse di suleng go lekalekantsha le palo e e tlhomiwang, bokana ba koketso ya boima ka beke mabapi le koketso ya boima bo bo tlhomiwang.

Ela tlhoko ntlha ya kgono ya tswelelo (PEF) e bontsi ba balaodi ba e dirisang go athola maemo a kgono ya setlhophpha kgotsa hook. Go balabalwa ka go dirisa boima di ntse di phela, palo ya tse di phelang (% ya dikoko tse di kgonne go gola), palo ya matsatsi fa di ka tlhabiba mme le tiriso ya dijо mabapi le koketso ya boima. Rulaganya ntlha e fa o tlhogangwa tshupetso e e fiwang. Tshwantsha palo ya gago go lekalekantsha kgono ka bogotle le kgono ya barui ba dikoko ba bangwe.

BOKHUTLO

Dirisa data e o e kgobokanang mme le palo e o e kwalang ya tshenyego go rulaganya morato go tshwantsha le tshenyego e e tlhamaletseng. Maemo a a tshwanetse go supa kgaiso. Palo ya tshenyego e e tlhamaletseng ya go tsamaisa kgwebo ya gago jaanong e ka tloswa go go supa poelo ya nnete e o e bonang.

**RICHARD MCPHERSON,
MOKWADI WA PULA IMVULA**

1

Bogothe ba dijо tse di dirisiwang.

Bokana go ya le dibeke	Boima ba koko (geramo/koko)	Bogothe ba tiriso ya dijо (kg/dikoko di le 300)	Dijо tse di jewang ka beke (geramo/koko)
0	42		
1	120	42	140
2	361	123	410
3	795	231	770
4	1 327	294	980
5	1 723	303	1 010
6	2 340	349,5	1 165
Bogothe	2 340	1 342,5	4 475